

SZÉPIRODALOM
SZOCIOGRÁFIA
MŰVÉSZET

1988 JUL 1

Olv.

JOZSEF MEGYEI KÖNYVTÁR
6530/2
KECSKEMET

KOR RÁS 86.7

TARTALOM

* * *

	1	Nemzeti kultúra — világkultúra (Vargyas Lajossal beszélget Ittzés Mihály)
Király István	12	József Attila és a mai befogadói állapot
Biernaczky Szilárd	18	József Attila és a folklór
Halmos Ferenc	22	Persze, tudja a fene!
Kiss Dénes	28	Szabad hajnalok, Útközben (versek)
Serfőző Simon	31	Majmoló ország, Elhallgat hamar (versek)
Veress Miklós	33	Alkonycsillagok, Sláger (versek)
Thiery Árpád	36	Kiállítás (elbeszélés)
Dobozi Eszter	46	Passió, amíg az ellenfényben, csak nézem ott hogy vonulnak végig (versek)
Kolontár Sándor	49	Üldögélek, Szeptember, Belváros, Veszélytelen versekről (versek)
Temesi Ferenc	51	Por (regényrészlet)
Romány Pál	57	Gazdaság és település
Kamarás István	61	Hol tartanak a hetedik?
Halász Ferenc	79	Jelenségek könyve
Pomogáts Béla	86	Iszappal küzdő virág (Kacsó Sándor emlékiratai)
Szekér Endre	90	Fehér Ferenc ege alatt
Fábián Gyula	94	A homokvilág emlékháza
* * *	96	Híreink

E számunkban Gy. Szabó Béla fametszeteit közöljük. A 21., 30., 32., 35., 45., 48., 50., 56. oldalon lévő reprodukciókat Kiss László, a 60., 93. és a 95. oldalon lévöket Somos László készítette.

Nemzeti kultúra — világkultúra

Vargyas Lajossal beszélget Ittzés Mihály

Vargyas Lajos nevével először 1953 szeptemberében, kezdő zenei szakiskolásként találkoztam a népzeneórákon. Vargyas Lajos neve már akkor fogalomná vált számomra is, igaz akkor még csak Kodály Zoltán *A magyar népzene* című könyvéhez készített és 1952-ben megjelent Példatára révén. Később nemcsak diákként, hanem tanárként is forgattam, használtam jeles gyűjteményét, mellyel nagy érdemeket szerzett a magyar népzene kincseinek széles körben való megismertetésében és megszerettetésében.

Személyes megismerkedésünket az első kecskeméti Nemzetközi Kodály Szemináriumnak köszönhetem. Ez 1970-ben történt. 1972. október 18-án, az I. Népzenei Nap alkalmából ismét Kecskemétre látogatott Vargyas Lajos. Mái emlékezetes számomra, ahogy a Kodály Zoltán Ének-Zenei Iskolában tartott népdalos összejövetelen Faragó Laura daltanulásra kiválasztott dalát — *E pünkösdi rózsa Kihajlott az útra...* — rögtönzött előadásban elemezte. A tudós alaposságával, a népdalt, népköltészetet szerető művelt ember személyes élményének hitelével tárta fel egy látszólag egyszerű dallam mestereket megszügyenítő művészi szépségeit.

Talán erre is emlékezve jutott eszembe, hogy a pedagógia környékén indítsuk beszélgetésünket: Vargyas Lajos tudományos kutató, a zenetudományok doktora hogyan viszonyul a pedagógiához? Számomra teljesen természetes — s nem csak azért, mert nehéz más, megfelelőnek látszó megszólítást találni —, ha azt mondják, azt mondom: Vargyas tanár úr.

— Azzal kell kezdenem, hogy nem nagyon szeretem ezt a megszólítást, mert az én számomra a tanár úr Kodály volt, és nem érzem magam feljogosítva arra, hogy ugyanazt a címet viseljem, ami neki országosan kijárt.

Ami a kérdés lényegét illeti: én valamikor pedagógusnak készültem a bölcsészeten. Arra gondoltam, hogy elmegyek vidékre valahova, ahol énekkart szervezek, ünnepélyeket rendezek a tanítás mellett; szóval amolyan művelődési központtá teszem a munkahelyemet: az iskolát. Ebből azonban semmi nem lett; nem lettem tanár, mert a tanári diploma megszerzése helyett doktoráltam a bölcsészeten. De azért ez a pedagógiai — minek is nevezzem? — beállítottság vagy vágy vagy ambíció mindig élt bennem. Amikor 1949-ben felkértek, hogy megbízott előadóként a néprajzi tanszék hallgatóit vezessem be a népzenebe, nagyon boldog voltam.

Ezeknek az előadásoknak a tudományos munkám is hasznát látta: ezek alapján írtam meg az *Ugor réteg a magyar népzeneben* című nagy tanulmányomat. Az volt az elképzelésem, hogy a növendékeknek valamilyen történelmi áttekintést adok a régi népzenei rétegekről. Azon az úton indultam el, amelyet Szabolcsi Bence nyitott meg két tanulmányával, amelyekben utalás, összehasonlítás volt a magyar siratók és a vogul-osztjáki énekek között. Olyan mélyen sikerült beledolgoznom magam a témába, hogy a tanítás mellett megszülethetett a dolgozat is.

Rövidesen kineveztek docensnek az egyetem néprajzi tanszékére, ami azonban nem jelentette azt, hogy nagyon komoly lehetőségeim lettek volna az oktatás terén. Igazán fontos tárgyat nem tanítottam, bár népzenevel foglalkozhattam s vezethettem szemináriumot saját kutatásaimról. A többi kiegészítő dolog volt, mint például szakolvasás német és angol nyelven. Sajnos azonban ez is csak két évig tartott, mert eltávolítottak az egyetemről...

Még egyszer volt egy kísérletem a pedagógiai működésre. Erre akkor került sor, amikor

az önálló népzene kutatói csoportot megszüntették, illetve beolvasztották a Zenetudományi Intézetbe s így megszűnt az én vezetői állásom, s ezért viszonylag sok időm felszabadult. Akkor felajánlottam a Zeneművészeti Főiskola igazgatójának, Kovács Dénesnek, hogy szívesen tanítanám a népzene-t a Zeneakadémián. Ő örömmel fogadta a javaslatomat, egy-két hónapnyi időt kért a végleges válaszhoz. Ez azonban azóta sem érkezett meg...; pontosabban: úgy körülbelül háromnegyed év múlva közvetve tudtam meg, hogy nem jöhetnek számításba, és azóta is mások tanítanak a főiskolán.

Ez a kudarcc sem jelentette azt, hogy mindenről lemondtam volna a pedagógia területén. A Zenetudományi Intézetben voltak fiatalabb kollégáim, akik hallgattak rám és szerettek volna megismerkedni mindazzal, amit én tudok. Ezért aztán egy-két évig minden héten egy délelőtt foglalkoztam velük. Akkoriban készült *A magyarság népzeneje* című könyvem, így tulajdonképpen annak a frissen elkészült fejezeteit tárgyalhattuk meg. Később primitív népzene-eket hallgattunk, elemeztünk. S ez volt az utolsó kapcsolatom a pedagógiával, az oktatással. Hetvenkét évesen ez irányú munkámat természetesen lezártnak tekinthetem.

— *Én azért hadd tegyem hozzá azt a néhány alkalmat, amikor különböző tanfolyamokon, konferenciákon hallhattam Tanár úr előadásait. A fiatal vagy leendő zenetanárok tanítását jelentette a Kodály Intézet „hőskorában” vállalt munka: az első tanév hallgatóit Vargyas Lajos vendégelőadóként vezette be a népzenebe.*

Beszéljünk azonban most már a kutatómunkáról. Hogyan látja életművében, eddigi munkásságában a részletkutatásoknak és a különböző területek összefoglalásának arányát?

Céltudatos választások vagy véletlenszerű körülmények befolyásolták-e inkább, hogy milyen témákkal foglalkozott pályája során?

— Az én esetemben nehéz elkülöníteni a részletkutatást és az összefoglalást. Néhány olyan témába fogtam életemben, amelyekről elmondhatom, hogy szinte a legelejétől, a kezdetektől kellett a dolgot megismerni, felgöngyöltetni. Ez azt is jelentette, hogy nem tekinthettem végleges eredménynek semmit, amíg az összefoglalásig nem jutottam el.

Az első ilyen nagyobb munkám — most eltekintve a disszertációmól, amely *Áj falu zenei életével* foglalkozott — az *A magyar vers ritmusa* volt. Valahogy belebotlottam ebbe a témába, aztán megszállottja lettem és addig nem lehetett semmit írni, amíg hosszas kutatómunka eredményeként az egész koncepció ki nem alakult bennem. Ezt már érdemes volt megírni. Ugyanezt mondhatom el egy sokkal hosszabb és nehezebb munkáról, a *balladakutatásról* is. Ebbe még 1942-ben kezdtem bele és — azt mondhatom —, nem engedtem el addig a téma, amíg negyven év múltán le nem tettem az asztalra a legutóbbi, angolul megjelent könyvemet. Ez is úgy volt, hogy kásahegyeket kellett átrágnom, és amikor az egyiken túljutottam és úgy gondoltam: na, most kész vagyok, akkor újabb feladatok, újabb kásahegyek kerültek eléem. Akkor azonban már az volt bennem, hogy ezt már nem hagyom, ezt már le nem tehetem! Vissza nem érdemes menni, csak előre! Úgyhogy tényleg azt mondhatom: teljesen felforgattam mindazt, ami akkor közkeletű, általánosan elfogadott elképzelés volt a balladáról. Ehhez azonban az kellett, hogy úgyszólván az egész európai ballada-anyagot eredetiben ismerjem és a közben felmerülő problémákat magam oldjam meg. Csak így vállalkozhattam arra, hogy revideáljam mindazt, ami akkor és részben még most is a ballada-elméletben él.

E két területen tehát részletkérdés és összefoglalás nem lehetett külön dolog. Nem jelenti ez persze, hogy apróbb részletkérdésekről cikkeim nem jelentek meg; de ezek is csak akkor, ha a problémák megoldása lényegében már befejeződött.

A népzene más kérdés volt, mert ott előttem már nagy emberek jártak. Megnyilatkozásaikkal óriási távlatokat jelöltek ki. Itt tehát valóban részfeladatokat kellett először megoldani. Ilyen volt például az a bizonyos falu-monográfia. A kutatásnak ezt az irányát Kodály jelölte ki saját tanulmányának előszavában. Amikor aztán témajavaslatot kértem tőle a doktori disszertációhoz, akkor személyre szólóan is javasolta, hogy ezzel foglalkozzam. Ez tehát részletkérdés volt a népzene kutatás szempontjából, bár abban az értelemben mégis összefoglaló, hogy teljes képet igyekezett adni egy falu zenei életéről: mit énekelnek,

hogyan élnek a zenével, mit jelent számukra? Hasonlóképpen részletkérdés volt a dudazene, vagy az ugor réteg kutatása. Úgy gondolom — hisz Kodály is úgy tekintette —, hogy mégsem jelentéktelen felfedezésekhez sikerült eljutni e részletkutatásokban.

Az összefoglalás abban a könyvben van, amelyet már említettem: A magyarság népzeneje. Itt mindazt össze akartam foglalni, a magam eredményein kívül is, amit elődeink és kortársaink, a velem párhuzamosan dolgozó kutatók fedeztek fel, hoztak létre. Köztük napvilágra nem került, kevéssé ismert eredményeket is belefoglaltam könyvembe.

— *Népzene-kutatásról, gyűjtésről beszélve gyakran felötlik az emberben a gondolat, hogy vajon a folklór mai helyzete, élete, fejlődése ad-e elegendő munkát a folkloristáknak. Beszélünk erről Magyarországra, helyesebben a magyar nyelvterületre vonatkozóan éppúgy, mint nemzetközi méretekben?*

— Általános problémáról van szó, mert a népelet rohamos átalakulása miatt egyre kevésbé lehet a népzene eredeti életformájában megfigyelni, gyűjteni. Ezért van az, hogy — a nálunk fejlettebb országokban különösen — nem a saját zenéjük, hanem a primitív népek zenéjének kutatására fektetik a súlyt. Például az Egyesült Államok kutatói nagyon keveset foglalkoznak az észak-amerikai népzennel, de a dél-amerikai indiánoknál, az afrikai bennszülötteknél nagy kutatásokat, gyűjtéseket végeznek. (Azt a kérdést, hogy ezt a munkát milyen szempontok alapján végzik, most ne érintsük.)

Az európai népeknél egyre kevesebbet lehet ma már gyűjteni. A magyar paraszti életnek az a — más szempontból örömmel üdvözölhető — átalakulása, amelyet századunkban tapasztalunk, a népzenei, néprajzi kutatások szempontjából mégiscsak sajnálatos, mert a hagyományos népkultúrát, amely a mi kutatásaink tárgya, fokozatosan, de óriási gyorsasággal tűnneti el. Ezek után is marad azért feladata a népzene-tudománynak, néprajznak, amint valamilyen formában ma is van latin nyelv, s él a klasszika-filológia a maga sajátos problémáival, amelyeket kutatni kell, holott a római birodalom már réges-régen eltűnt. A mi számunkra a felgyűjtött anyag összehasonlítható, és történeti kutatása adja a további feladatokat. Az összehasonlításban nemcsak azokra a népekre kell gondolnunk, amelyekkel a történelem folyamán érintkeztünk, hanem egyre inkább széles, a teljes emberiségre vonatkozó keretbe kell állítani a népzene típusaira és fejlődésére vonatkozó kutatásokat. Ez a feladat bőven és hosszú időre ad munkát a folkloristáknak.

Mi nem vagyunk egészen abban a helyzetben, amiben például a hollandok; de a franciáknak és sok más népnek azért még akad valamennyi gyűjteni valója. Nekünk különösen ilyen területek a környező országokban lévő magyar nyelvszigetek, s itt-ott még a nagyobb összefüggő nyelvterületek is. Ezek akkor is archaikusabb hagyományt őriztek, amikor a magyarság államához tartoztak. Most ez a hagyományörzés még erősebb, mert náluk nem megy oly rohamosan végbe a kultúra-váltás, mint nálunk. Másrészt a kisebbségi élet azt is jelenti, hogy sokkal erősebben ragaszkodnak a saját hagyományaikhoz. Az önálló nemzeti kultúrának még fontosabb részét látják a népkultúrában, mint mi. Így aztán Erdélyben, Moldvában, de még a Felvidéken, Szlovákiában is bőven van gyűjteni való. Ezen túlmenően nem lebecsülendő az a fellendülés, lelkesedés — nem szeretem azt mondani: divat, mert abban van valamilyen lekicsinylés —, szóval az a lelkesedés, amivel a társadalom az utóbbi évtizedben felkarolta a népdalt és a néptáncot. Ez azt eredményezte, hogy azokban a községekben és közösségekben, ahol szinte elfelejtették a régi népzenei és néptánc-hagyományt, most az öregektől átveszik, megtanulják és új életre keltik. S ezt még mindig érdemes gyűjteni, mert bizonyos fokig autentikus anyagot jelent.

— *Elképzelhető-e, hogy e gyűjtések eredményeként a feldolgozás, osztályozás során új nézetek, elméleti megállapítások születnek?*

— Pillanatnyilag talán már nem, de a közelmúltban a friss gyűjtések még hoztak ilyen eredményt. Elsősorban a nagyon archaikus gyimesi, moldvai, de még a mezőségi anyagnak a feltárása is, különösen Kallós munkássága nyomán. Ennek köszönhető, hogy egy olyan stílusréteget ismertünk meg, aminek elszórt darabjait ugyan ismertük, de korábban nem fogtuk fel, hogy azok csak leszakadt részei, hírmondói egy egész stíluskörnek. Gyimesből

és Moldvából is olyan tömegben kerültek elő szűk terjedelmű dallamok, hogy fel kellett rá figyelni. Ez már Kodály halála után történt. Megállapíthattuk, hogy itt egy egészen más, a korábban ismerttől eltérő ötfokú stílus él. Sőt egyes darabok négyfokúak csak, s akad néhány háromfokú szűk járású dallam is. Jelentőségét még növeli, hogy ennek az összefüggő stílusnak megvannak Keleten a párhuzamai: a csuvasoknál, a burját-mongoloknál olyan tömegben van együtt ez a dallamtípus, hogy nyugodtan állíthatjuk: itt egy határozott stílusról van szó. Nálunk csak a keleti peremterületeken maradt meg élő hagyományként. Magyarországi meg szlovákiai területeken csak elszórt darabjai kerültek elő. Ez a lelet tehát a korábban elfogadott népdal stíluskategóriák revideálására vezetett minket.

— *A kodályi elképzelések szerint a népzenenek rendkívül nagy szerepe van a nemzeti zenei nevelésben, illetve az európai értelemben vett zenei nevelés megindításában. Nem okoz-e feszültséget az, hogy a kutatási eredmények csak lassan szüremlenek át a köztudatba? A zeneoktatás kapcsán felvetődik az a kérdés is, hogy az írásbeliség átmentheti-e a népkultúrát a következő korszakokba.*

— Hadd válaszoljak előbb a kérdés második részére, erre egyszerűbb a felelet. Az egyes népzenei produktumokat, az egyes népdalokat természetesen átmentheti az írásbeliség. Az írásban megörökített zene az oktatásban felhasználható, és lehetővé válik a nemzeti kultúrában való bármilyen felhasználása. Magát azt a hagyományt, azt az életet, ami ezeket a dalokat fenntartja, az írásbeliség nem mentheti meg. A természetes életfeltételeit veszítette el a zenei hagyomány is azzal, hogy a népelet megváltozott, és a néphagyomány egésze is — az eddig ismert formában legalábbis — megszűnt. Ezt a problémát egy zenetörténeti példával világítottam meg egyszer: ahogyan Mozart sem alkot többé, de a mozarti alkotások tovább élnek, úgy a nép sem alkot már többé, de amit eddig alkotott, legalábbis annak remekművé része tovább él. Annak tovább kell élnie a nemzeti kultúrában.

Ezzel vissza is térhetünk a kérdés első részéhez. A nemzeti kultúra számára nem az a fontos, hogy mi a tudományban mit állapítunk meg, hanem az, hogy fölhasználják-e azokat a népdalokat, amelyeket ez a kutatás megörökített. Bár itt azért nem ártana a tudomány irányítása abban a vonatkozásban, hogy „nem mind arany, ami fénylik”, vagyis, hogy nem mind remekmű, ami népdal, vagy még kevésbé az mind, amit a nép ajkáról valaki lejegyez, vagy hangfelvételen rögzít. Különösen amióta a magnetofon elterjedt és mindenki számára lehetővé teszi a gyűjtést, olyan mértékben önti el a népdalok gyengébb része, sőt sok esetben sejtje a zenei életet — akár a rádió műsorát nézzük, akár az együttesekét vagy a táncmozgalomban felhasznált dalokat —, hogy bizony elkelve egy kis irányítás a tudomány részéről. Persze nem olyan tudományos megfontolásokra utalok, hogy egy dallam a magyar hagyományban még csak két-háromszáz éve él és idegen eredetű, egy másik meg 1500 éve része a dalkincsünknek. Ennél fontosabb, hogy az a dal szép-e vagy sem, művészi értéket képvisel-e vagy sem. Lehet az 1500 éves ötfokú dalnak olyan variánsa, ami nem a legkiválóbb; viszont egy középkorban hozzánk került nyugat-európai dallam szép és felhasználható. Ebben a tájékozódásban, a művészi értékű népzenei anyag kiválasztásában kellene, hogy több segítséget adjanak a népzene-kutatók.

— *Az újabb kutatásokban milyen irányú munkával vesz Ön részt? Ide számítható-e a már említett nagy munka, A magyarság népzeneje?*

— A könyvvel természetesen már nem veszek részt a kutatásban: lezártam, 1981-ben jelent meg. Úgy látom, anélkül, hogy bármi figyelmet keltett volna. Mind ez ideig még egyetlen kritika sem jelent meg, és nem is nagyon beszélnek róla. Ez ugyan nem érdekelt engem, de mégis csak azt szeretném, hogyha az abban felhalmozott ismeretek terjednének, felhasználásra kerülnének.

— *Az előbbi kérdést hadd fogalmazzam így: személyes érdeklődése hogy fordult? Milyen témák foglalkoztatják?*

— Az én személyes érdeklődésem, sajnos, furcsa valami. Sok minden érdekelt és érdekel. Hiszen, ha csak azt nézem, hogy milyen tudományterületeken jelentek meg könyveim, akkor már eddig is három területről van szó: a népzeneről; a népballada-kuta-

tásról, ami a szöveg-folklor kutatás körébe tartozik; és a verstan kérdéseiről. Ugy érzem, hogy ezeken a tudományterületeken mindent, amit tudok, összefoglaltam és ezzel lezártam a magam számára. Nem azt mondom, hogy ezek már nem érdekelnek, de nem érzem magam annyira érdekeltnek, hogy azt mondjam: itt kell dolgoznom, tovább kell még mennem.

Történeti érdeklődésem nem újabb jelenség, hiszen már az egyetemen is hallgattam történelmet. Mindig érdekelt a magyar történelem egésze, de most egyre inkább az őstörténet kerül nálam előtérbe. A népzeneből, a folklorkutatásból is egy sereg őstörténeti kérdésnek — ha nem is a megoldása, de az azokhoz való aktív hozzájárulás lehetősége kínálkozott. Most ebben az irányban szeretnék tovább haladni, ez érdekel legjobban. Közelebbről: a magyar hősepikának a problémakörét szeretném tovább kutatni. Hál' istennek itt már ketten vagyunk: Demény István Pállal Erdélyből, aki óriási irodalmi áttekintéssel dolgozik e területen.

— *Szívesen hallanék erről kicsit bővebben: mit jelent ebben az esetben az őstörténettel való foglalkozás? A történeti vonatkozások kerülnek előtérbe vagy inkább a kultúra, a népkultúra kérdései? Tudom, hogy nehéz szétválasztani . . .*

— Nem, nem lehet szétválasztani. Mert például, ha én kimutatok valami kapcsolatot egy magyar népmese vagy magyar balladaszövegek és belső-ázsiai epikus énekek között, akkor ez elsősorban kulturális kapcsolat; ugyanakkor rögtön ott van a történetkutatás körébe tartozó eredmény: a kulturális kapcsolat bizonyos népekkel való valamikori kapcsolatra utal. — Hogy melyik népekkel? — ez is, sok minden mással együtt, nagyon problematikus az őstörténet kutatásában. Rendkívül sok szempontot, adatot kell tekintetbe venni, s nem lehet rögtön az első valószínűsége véleményyt nyilvánítani. A téma érdekességét éppen ez adja: sokféle probléma vár megoldásra.

— *Ez tehát azt jelenti, hogy van a nemzeti kultúrának egy eddig kellőképpen fel nem tárt rétege? Zenei példát említve: Kodály kifejtette, hogy az ötfokúság nemcsak egy szinte véletlenül kialakult, egyszerű kis rész a magyar népzeneben, hanem annak centrális magva. Azóta azonban a kutatás kimutatta, hogy a centrális magon belül csak egy része a népzene elemeinek. Vannak ugyanis olyan rétegek, például a beszélgetésünkben is említett úgynevezett ugor réteg, amelyeket csak a későbbi kutatások alapján ismerhettünk meg. Ilyesméről van szó a jelen őstörténeti kutatások esetében is?*

— Ez mind az őstörténet szélesebb témaköréhez kapcsolható. Már az is ide tartozik, hogy a sirató és az abból kifejlődött dallamaink, tehát az a stíluskör, amelyet ugor rétegnek neveztem, nevezünk, valójában a vogulokkal-osztjákokkal hozható legszorosabb kapcsolatba. Hogy ezt aztán hogyan értelmezzük, az csak a tudományág egyéb eredményeivel való szembesítéskor és sok minden más megfontolásával oldható meg.

Van olyan vélemény is, hogy ezekkel az obi-ugorokkal a magyarság csak felületesen érintkezett és biztos, hogy antropológiai rokonságunk szinte nincs velük. Hát akkor mi ez a népzenei stílusréteg? A mi hatásunk a vogulokra-osztjákokra, vagyis egy olyan stílus, amit valamikor mi alakítottunk ki egy primitívebb általános finn-ugor zenéből — amint magam mostanáig képzelem, s meg is írtam; vagy pedig másképp kell értelmezni?

Az őstörténetben nem lehet kijelenteni, hogy „ez így van”, hanem valószínűségeket vannak, s ezekből a valószínűségekből ezt és ezt tartom a legvalószínűbbnek.

Nézzük meg az ötfokúság példáját. Erről már tudjuk, hogy nem egy, hanem legalább három stílus. Az ereszkedő, nagyívű ötfokú stílus több török és szibériai népnél kimutatható, sőt Szibériából még átmegy Észak-Amerikába az indiánokhoz is. Ezen belül a kvintváltó stílus — ez már biztosnak látszik — már csak a magyaroknál, és a cseremiszek és csuvasok egy kis érintkező, szűk területén él, sehol másutt. Hogy ebből milyen következtetést lehet levonni, az attól függ, hogy ki mit vesz tekintetbe. Szerintem itt egy olyan meghatározott, sokféle szempontból egyedi stílussal találkozunk, amelynek egyezése nagy földrajzi távolságokban sem lehet véletlen. Meg lehet találni azokat a történeti kapcsolato-

kat, amelyek ezt megmagyarázzák. Én a Julianus által megtalált magyarok közvetítésével magyarázom. A történészek ezt elfogadják, a népzene kutatók közül egyesek tagadják.

Példának hozhatjuk ismét a már említett harmadik réteget, amelynek dallamai már nem is ötfokúak, hanem csak négyfokúak: még szűkebb, még kevesebb hangból építkező stílusréteg. Itt tulajdonképpen nem az ötfokúságról van szó, vagy legalábbis nem úgy, ahogy azt a Bartók-könyvben említett régi stílushoz soroltuk. Abban még együtt volt a sirató stílus (vagyis amit újabban az ugor réteghez sorolunk), az ereszkedő pentaton dallamok, a kvintváltók és néhány esetben a most már külön stílusnak érzett alacsony járású, néha csak négyfokú dallamkörnek a darabjai. Tehát ma már nem beszélhetünk a régi stílusról, hanem helyesebb azt mondani: a régi stílusok!

— *Az előbb szóba került az antropológia mint a kultúratörténeti vagy népzene tudományi kutatások segédtudománya. Tudomásom szerint bizonyos nyugati kutatók körében elég kedvelt ez a nézőpont. Fontos újdonság-e a magyar kutatók számára? Érdekes-e, megtermékenyítő-e például az őstörténeti kutatások szempontjából?*

Nem tudom egész pontosan, hogy most antropológia, antropológiai szemponton mit értsünk. Nálunk Magyarországon ez az embertan, úgy is mondhatnám: faj-biológia. Angolszász nyelvterületen az antropológia a társadalomkutatás egy fajtája inkább, körülbelül az etnológiával azonos. Talán ezt az utóbbit vegyük szemügyre. Nemrégiben volt alkalmam Amerikában megismerni ezzel az áramlattal. Természetesen minden dologban van valami jó és valóban újat hozó elem. Az amerikai kutatók például a primitív népek szertartásaiban azt vizsgálják, hogy hogyan vesz részt benne a közösség, hogyan rögtönöz az a csoport, amely előad — mondjuk — egy mitikus éneket. Mik ennek a hangulati elemei? Hogyan kapcsolódnak ezek az ősi mitikus képzetekhez? Milyen a reagálás, az együttműködés, és a többi. Ez a vizsgálat természetesen szükséges, de ez még nem zene. A zenekutatás feladata itt az, hogy például a szertartásokhoz kapcsolódó zenei megnyilvánulásokat fölvezzük nagyon pontosan; azután ezt a zenei anyagot zenei szempontok alapján elemezzük; a következő feladat, hogy a környező és távolabbi népek, mondhatnánk: az egész emberiség zenéjének típusaival összevetjük. Így megpróbáljuk fejlődési sorrendbe állítani, s ezekből igyekszünk az emberiség zenei megnyilatkozásait, azok kialakulását, fejlődési fázisait megismerni.

Ez lenne szerintem a zenefolklor feladata. Ezt azonban nem csinálják. Itt-ott egy-egy szemelvényt, egy-két részletet azért lejegyeznek, hogy mégis legyen zene is a munkában. Általában azonban inkább az általános néprajzi, mondhatjuk: a társadalmi témára helyezik a fő súlyt, azt tárgyalják a tanulmányok. Zenéről alig van szó, úgyhogy azt mondhatom: átestek a ló másik oldalára. Ha eddig nem foglalkoztak ezekkel a kérdésekkel, akkor helyes, hogy sort kerítettek rá, de csak úgy, hogy ezekkel is foglalkozzanak, de ne csak ezekkel...

A magyar helyzet ebben az, hogy — mint említettem — Kodály Zoltán már 1937-ben felhívta a figyelmet arra, hogy a népzene életének egészét kell vizsgálni. Magam 1941-ben végeztem ilyen irányú kutatást, majd még Járdányi Pál és Halmos István készített falumonográfiát.

Nálunk persze már abban az időben sem lehetett a szertartásszerű zenés szokásokat — amilyen például a Szent Iván-napi tűzugrás — igazán élő egészében tanulmányozni. De vizsgálhattuk a társadalom, a faluközösség magatartását, zenéhez való viszonyát. Mit jelent számukra a zene, milyenek a zenével kapcsolatos esztétikai vagy egyéb megnyilvánulásaik; ki miért, mikor énekel; az egyén és a közösség hogyan él a zenével, és a többi hasonló kérdést tanulmányoztuk. Összegezve azt mondhatom, hogy többféle szempontot vettünk figyelembe, mint amennyit ezek az inkább néprajzi, mint népzenei kutatások vizsgálnak a primitív népeknél. Továbbá azt is figyelembe kell vennünk az értékeléskor, hogy ők csak a hatvanas-hetvenes évek fordulóján kezdték el ezeket a komplex, de a zenét nem eléggé figyelő kutatásokat, mi pedig már 1940-ben.

A magunk módszeréről még annyit, mi azzal kezdtük, hogy leírtuk az összes használatos dallamot a kiválasztott faluban, annak valamennyi helyi variánsát; felkutattuk mindazokat,

akik tudták, ismerték ezeket a dallamokat, feljegyeztük adataikat. Ilyen módon óriási zenei anyag és dokumentáció gyűlt össze. A magam munkájához néhány példával összefoglalást írtam először, de azon voltam, hogy a teljes anyagot is kiadjuk. Ezt jóval később három litografált kötetben sikerült megvalósítani. A sokkal nagyobb műdal-anyagra már nem került sor. Nem azért, mert én nem akartam közreadni, hanem a körülmények nem tették lehetővé.

Mindezek alapján azt mondhatom, hogy mi előbb és jobban csináltuk, amit most Nyugaton, de főleg az amerikaiak csinálnak. Ők mégis egy kicsit le is kezelik azt a munkát, amit mi végzünk Európában. Ugyanakkor viszont az amerikai népzenei anyag óriási tömegben fölhalmozva különböző gyűjteményekben még mindig nem találta meg a maga feldolgozóit, rendszerezőit, pedig nekik anyagi és technikai eszközök is sokkal nagyobb mértékben állnak rendelkezésükre. Nem is beszélve a számítógépes és egyéb lehetőségekről.

Én így látom ezt a kérdést . . .

— *Beszéljünk most arról a zene-fajtáról, amely világszerte hódít, főként a fiatalok körében. Nem a legdivatosabb rock- és popzenei irányzatokra gondolok, hanem a népzenehez közelebb álló, valamilyen módon abból is táplálkozó úgynevezett country-zenére. Hogyan látja e kérdést a népzene tudós kutatója? Nincs-e veszélye, vagy éppen ellenkezőleg: megtermékenyítő hatása a népzene életére, gyakorlatára nézve nemzetközi, de akár magyar vonatkozásban is?*

— Ez már szerintem nem népzene, hanem csak zenei divat, aminek egészen mások az életjelenségei. Előadója, hallgatója nem alkotó olyan módon és mértékben, mint a népzene esetében. Inkább csak élvezi, terjeszti, felhasználja, bár vannak benne például rögtönzések; vannak bizonyos jelei annak, hogy — ha nem is közösségi alkotás, de — a közösség hatása alatt létrejövő darabokat játszanak, énekelnek. Ugyanakkor nem is olyan önálló művészi alkotásokról van szó, amilyenekhez a nagy zenei életben szokva vagyunk; annál sokkal vulgárisabb dolgok. Még 1969-ben, a beat-zenével kapcsolatos sajtóvita alkalmából kifejtettem ezzel kapcsolatos nézeteimet *Akarjuk, hogy éljen a népdal?* címmel. Azért szeretném itt is hangsúlyozni, hogy ezek a divatos, közhasználatú zenék messziről sem hozhatók párhuzamba a néphagyománnyal, amelynek keretében sok évszázadon keresztül alakuló és fejlődő közösségi ízlés hatása alatt jöttek létre mindig új és új alkotások. Nem hiszem, hogy ilyet tud ez a mostani divat létrehozni. A tömegek nem olyan alkotóan vesznek részt alakításában, mint a néphagyomány formálásában.

— *Szóljunk most arról, hogy vannak olyan nézetek, amelyek szerint a pedagógia megöli a népdalt. Szép eszméket akar megvalósítani, amikor Kodály intenciói alapján a népdalt teszi meg a zenei nevelés alapjának, s ez a törekvés mégis inkább az ellenkező eredményhez vezet: eltávolít a népdal szeretetétől.*

— Feleletül hadd idézzem Arany Jánost, aki nem örült annak, hogy a Toldit kötelező olvasmánnyá tették az iskolában. Ez miért volt? Azért, mert ő is tudta, hogy az iskolai tananyag, amellyel kötelezően nyúzzák a gyereket, annak varázsa többé-kevésbé megfakul az emberben, s könnyen nyüggé válik sok tanuló számára. Ez nekem mindig eszemben volt, amikor Kodálynak sikerült elérnie, hogy általánosan bevezessék a népzenei alapuló új énektanítási rendszert az iskolákba. Tudniillik addig a népzenei mozgalom csak néhány lelkes tanárnak, énekkarvezetőnek a szívügye volt. Azt mondhatnám, hogy — ha nem is ellenzéki, de — mindenképpen a hivatalos körökön kívüli valami volt, és lelkes munkásai révén nagy eredményeket hozott. Abban a pillanatban aztán, amint hivatalossá tették, amikor már nemcsak lelkes emberek végezték e munkát, már egy kicsit nyüggé, nem mindig kellemes kötelességgé vált. E két pólus között valamilyen harmadik, közeputat kellene megtalálni.

A népzeneről nem mondhatunk le a zenei nevelésben, amint arról sem, hogy az értékes irodalom tanítsák az iskolában. Az irodalomoktatásról sem mondhatunk le, habár olykor felemás eredménye van: egy darabig az ember számára csak kötelező iskolai tananyag az

irodalom, aztán talán később, idősebb korban jut vissza a valóságos irodalmi műhöz, hogy mint alkotást, mint művészetet újra érezze és élvezze. Ugyanígy vagyunk általában a zenével, és ezen belül a népzennel is. Nem mondhatunk le a zenetanításról, a kultúrának erről a fontos részéről. Nekünk magyaroknak természetes kell legyen, hogy ez a népzene erős felhasználásával történik. Be kell építenünk mindenki lelkébe, kultúrájába és rajta keresztül el kell jutni a magasabb zenei ismeretekig, és a világ zeneirodalmának nagy alkotásaiig. Hogy aztán kinél lesz ez élmény és kinél lesz csak nyűg, az a tanító, a tanár és a tanuló egyéniségétől is függ. Sajnos mindig kevesebben lesznek a fogékonyak, akik minden szépségre rákapnak, akiknek a műalkotások valóban élményt jelentenek. Talán kicsit pesszimistán hangzik, de azt hiszem, hogy ezen még a „Kodály-módszer” sem tud változtatni . . .

— *De azt talán remélhetjük, hogy jól felkészült, muzsikusként és tanárnak egyaránt tehetséges emberek csökkenthetik a lemaradók számát . . .*

Ide kívánczó kérdésem, hogy ha már valaki részt vesz az újabb népzenei mozgalomban, mondjuk egy citerazenekar aktív tagjaként, vajon eljuthat-e a maga által megszólaltatott egyszerű zenei anyagtól a népzene alapuló legmagasabb szintű műalkotások befogadásáig?

— Kezdjük a citerazenekar példájával. Vannak, lesznek olyan citerazenekarok, amelyek mindig csak a citerazenekar nívóján maradnak, illetőleg lesznek emberek, akik nem emelkednek fel soha a citerazenekar kínálta zenei nívótól a Missa Solemnisig. Hogyha élvezetét találja a citerajátékban és azokban a dallamokban, amiket ott játszik — ha szépeket játszik! — akkor ez a kultúra egy fajtája. Ennek révén átéljük a népdal szépségét és a saját zenélés örömet. Persze én azt szeretném, ha a citerától mindenki eljutna a Missa Solemnisig; és ha már addig eljutott, azért még nem kell megtagadnia a citerát. Bizonyos hangulatomban, bizonyos elemi zenélési módok is kifejezhetik az akkori érzéseimet, kívánságaimat!

A példa így persze egy kicsit szélsőséges. Talán helyesebb és pontosabb a megfogalmazás így: olykor azzal tudom kifejezni magamat, és tudok magamnak zenei-esztétikai élményt szerezni, hogy azt a dalt dúdolom:

*Annyi bánat a szívemen,
Kétrét hajlott az egeken,
Ha még egyet hajlott volna,
Szívem ketté hasadt volna.*

Ez a dal, amelyet Bartók a *Nyolc magyar népdal* című sorozatában feldolgozott, a maga műfajában felülmúlhatatlan szépségű, klasszikus dallam- és szövegegyüttes. Néha ezt éneklek, máskor pedig a Missa Solemnist hallgatom, vagy — mivel valamikor énekeltem kórusban — abból jutnak eszembe részletek és azokat dúdolom. Mindkettő érték. Az egyik kis formában, a másik óriási formában. Ahogy Kodály megfogalmazta: ha egy aranypénzt olyan vékonyra kalapálok, hogy egy lovas be tudok vele borítani, nem változott az arany értéke, még mindig csak egy arany. Ha azonban olyan vastagon borítom be arannyal a lovas, amilyen az aranypénz eredeti vastagsága, akkor már valóban sokkal nagyobb értékről van szó.

Ezt a példát Kodály arra hozta fel, hogy egy négysoros, soronként nyolc szótagos népdal a maga nemében tökéletes remekmű lehet. Ha pedig egy szimfónia csak nagy méretű, de nem tökéletes minden részletében, akkor nem ér többet egy népdalnál, sőt még annyit sem. Ha persze a nagy méret a minden részletre kiterjedő művészi tökéletességgel párosul, értéke valóban sokkal nagyobb.

— *Vagyis akkor az érték az elsődlegesen fontos meghatározó, s az már kevésbé fontos, hogy az történetesen nemzeti érték legyen? Ez is sokszor vita tárgya volt, holott többnyire egyetértünk abban, hogy a nemzeti kultúrának nagyon fontos rétege a népdal, a népművészet, és alapvető feladat annak megőrzése.*

— Igen, valóban fontos, de csak egyik része . . . Abból kell kiindulni és kifejleszteni a

magas kultúrát, de emez nem lehet *csak* nemzeti kultúra. Még a görögök sem voltak olyan nagyok, hogy mindent csak magukból építettek volna, mert a közel-keleti nagy kultúrákból ők is sok mindent átvettek és sajátjukként tovább fejlesztettek. Nekünk is meg kell próbálni mindannak a megismerését és felhasználását a magunk emberségének építésében, amit az európai, sőt az Európán kívüli népek is felhalmoztak a képzőművészetben, zenében, irodalomban. Enélkül legfeljebb nemzeti kultúrátlanságról lehet szó.

Tehát igaz, hogy át kell élni a magunk hagyományait és abból sajátos kultúrát kell kifejleszteni, de ebbe a sajátos kultúrába bele kell építeni a nagy nemzetközi értékeket is. Az egyes ember kultúrája szempontjából legalább olyan fontos, hogy mindazt, ami nagy művészet, magáévá tegye, mint az, hogy tartozzon a saját nemzetéhez, magáénak tudja annak kultúráját.

Azt hiszem, hogyha valaki Beethoven, Mozart, Schubert, Bach, Vivaldi és mások műveivel építi ki a maga egyéni műveltségét, az akkor is kultúra, ha netán semmit sem tudna a saját nemzete kultúrájáról. Ez ugyan elég képtelenségnek hangzik, mert az mégiscsak körülötte van. Éppen ezért azt gondolom, hogy nem érdemes ebből ilyen ellentéteket fölállítani. Legfőljebb annyi problémát lehet itt megállapítani, azt kell tisztán látnunk, hogy az alacsony műveltségű embereket a magasabb kultúrába először csak a saját ismert kultúrájukon keresztül lehet felemelni. Így talán eljuthatnak oda, hogy a legmagasabb nemzetközi értékeket is tudják élvezni és át tudják élni. Ezért volt az, hogy Kodály az általános zenei nevelésben a mindenki, legalábbis a paraszti tömegek számára ismerős hangot: a népzene tette első helyre, hogy abból kiindulva, annak művészi feldolgozásain keresztül jusson el az egyre magasabbrendű formáknak a felfogásáig, a nemzeti és a világzene remekeiig.

— *Legutóbbi könyvében írta Tanár úr, hogy Budapesten lett patrióta, ahelyett, hogy lokálpatrióta lett volna. Van-e esetleg az országnak mégis olyan helye, olyan tájegysége, amelyhez kultúrája vagy más ok miatt különösen kötődik? És az ország egészében mit jelent az Ön számára Kecskemét, Bács-Kiskun megye?*

— Minthogy megírtam annak idején, hogy nem lokálpatrióta, hanem patrióta vagyok, nem érdemes azt a kérdést feszegetni, hogy a nyelvterületnek — igen, az egész nyelvterületnek, s nemcsak az országnak! — mely részéhez fűz különösebb kapcsolat. Mégis azért azt válaszolhatom: valamilyen szempontból mindegyikhez. Mert például abban nőttem fel, természetesen, hogy Erdély és a székelység népkultúrája a legősibb és leggazdagabb. De említhetném más okkal a Zobor-vidéket, a Dél-Dunántúlt vagy a Felső Tisza-vidéket vagy akármelyik részét a nyelvterületnek. Az Alföld is fontossá vált egyszer: már egyik első cikkemben arról írtam, hogy amikor Erdei Ferenc, Féja Géza, Veres Péter jött és megírta az alföldi problémákat, akkor megint ennek a vidéknek a kérdései kerültek — Petőfi óta ki tudja hányadszor — a nemzet érdeklődésének középpontjába.

Miért érdekes az Alföld? Tartottam egyszer egy előadást, ami aztán füzet alakban meg is jelent. A címe: *Bartók békési gyűjtése és az Alföld jelentősége a magyar folklórhagyományban*. Ebben az előadásban kimutattam, hogy már a középkorban is az Alföld járt a fejlődés élén. Onnan jöttek az újítások, amelyek szétterjedtek egészen a nyelvterület széléig, ahol hosszasan megőrizték. Ilyen volt a ballada, amely először a belső területeken alakult ki, de ott is tűnt el leghamarabb. A kutatás során azt tapasztaltam, hogy a kiváló gyűjtő Kálmány egy-két olyan darabot talált, amelyek csak Szeged vidékén éltek néhány változatban. Ezek olyan típusokhoz tartoznak, amelyet a morvák és a bolgárok is a magyaroktól vettek át. Így vált világossá, hogy ez a típus valamikor az egész nyelvterületen el volt terjedve, s itt a középső vidéken csak ritka példányban maradt fenn, mintegy véletlenszerűen. Így ismertem fel az Alföldnek az élenjáró szerepét, amint azt az új népdalstílus elterjedésénél szinte a szemünk előtt láttuk.

Az újabb népdalstílusnak is az Alföldön alakult ki először, és itt már virágjában volt, amikor Erdély távolabbi területein még kevéssé volt ismert és Moldvában egyáltalán nem. Ma már előtörtte ezeket a területeket is.

Kecskemétről szólva elmondhatjuk, hogy ez a város a Duna-Tisza köze, az Alföld közepe; vagyis a központi magyarságnak is a központi magja él e környéken. Kecskemét szinte büszke lehet arra, hogy a népballada, a népköltészet, a népzene fejlődésében kezdeményező, újító szerepet játszott. Igaz, ma már a paraszti kultúra az egész Alföldön jobban feledésbe ment, már csak azért is, mert a polgárosodás az alföldi parasztvárosokban, mezővárosokban jobban előre haladt. De még Jókai idejében ugyanaz a kultúra élt, mint amit mi már csak a székelyeknél fedezhetünk föl. Magam is megelétem ennek az eltolódásnak a nyomait: amikor a Néprajzi Múzeum adattárában a balladák után kutattam, találtam egyéb népköltészeti följegyzéseket is. Olyan szövegek voltak ezek az Alföldről, a Duna-Tisza közéről a múlt század hatvanas-hetvenes éveiből, amilyeneket az újabb gyűjtések már kizárólag Erdélyben vagy a székelyeknél tártak fel.

Tehát egy egységes kultúráról van szó, aminek azonban a fejlődési lendülete különböző: a középső területeken a legnagyobb és mindig kisebb, illetve későbbi a széleken. Vegyünk egy gazdasági-néprajzi példát. Az Alföldön már évszázadok óta kaszával arattak, amikor a Felső-Tisza vidékén meg még Erdélyben is sarlóval; márcsak azért is, mert gyengébb volt a termés és sokkal jobban kellett vigyázni, s a sarlós aratás a szemet sokkal jobban kíméli, mint a kaszás aratás. Ez utóbbi viszont nagyobb termelékenységgű „üzem”.

Mindezek alapján az Alföldet most egészében másképp látom, értékelem, mint kezdetben, amikor csak sajnálkoztunk, hogy itt semmi sincs, másutt meg — Erdélyben, mondjuk, meg a Zobor-vidéken — milyen gazdag a néphagyomány. Egyoldalúság helyett mindazt, amit itt elmondtam, bele kell látnunk az Alföld műveltségének képébe.

Még egy konkrét példát érdemes felhozni. Amikor kiadtam a kiskunhalasi népdalokat, megpróbáltam valamilyen dialektus különbségeket megállapítani és feltérképezni, hogy alföldi dallamtípusok merre élnék. A vizsgálat során kiderült, hogy például a pásztorok vitték mindenfelé a dalaikat. Felmentek a Duna mentén észak és nyugat felé, vagy az északi termékeny folyóvölgyekbe. A Hortobágy környéki pásztorok egészen Ájgig eljutottak. Így terjedtek el az alföldi dalok más kulturális értékekkel együtt.

— *Vajon nem függ ez össze azzal, hogy az Alföld közelebb volt az ország fővárosához, amely a művelődést, a polgári vagy az ipari fejlődést diktálta?*

— Nem. Ez inkább abból következett, hogy még a múlt században is a föld termékenysége volt a legdöntőbb gazdasági erő. A fa, az erdő például már nem játszott olyan nagy szerepet. A bánya ugyan igen, de az meg nem tartozott a népkultúrához és sok idegent is foglalkoztatott. Az Alföld és a hegyek közé felnyúló szélesebb termékeny völgyek voltak a fejlettség hordozói. Természetesen mindig a legfejlettebb hat a kevésbé fejlettre, ez utóbbi utánozza a másikat. Kulturálisan sem lehetett másként: a nagy központi területeknek a népessége határozta meg a fejlődést és hatott a többiekre.

— *Beszélgetésünk végéhez közeledvén hadd kérdezzem meg, hogy milyen munkán dolgozik mostanában?*

— Befejeztem egy Görgéy-tanulmányt az Új Holdasoknak, ami — ha igaz — a második kötetükben jelenik meg. Egy másik dolgozatom az első kötetben lát napvilágot. Itt az újabban feltárt Kodály-anyagnak az érdekesebb részéből adok közre egy kis válogatást. Erre felhívom külön a figyelmet, mert nagyon érdekes dolgok vannak benne. Ezen aztán szeretnék tovább dolgozni. Azt hiszem, hogy még évekig csinálom, mert olyan óriási a Kodály-hagyaték: feljegyzések, írások, prózai vázlatok, levél-tervezetek és hasonlók.

— *Ezeknek a feltárása, közreadása vajon módosítja-, befolyásolja-e azt a képet, amely bennünk él Kodályról, a zeneszerzőről, a tudósról, a gondolkodóról?*

— Erősen kiegészíti. Azért is adtam már említett cikkemnek is azt a címet, hogy *Kodály, az ismert és az ismeretlen*. Ez körülbelül meg is adja a kérdésre a feleletet. Az összkép talán nem változik, de sok érdekes vonással gazdagodik, kiegészül.

— *Hadd adjak beszélgetésünknek valamelyest zenei formát egy kis visszatéréssel: visszatéréssel a pályakezdés éveikhez. Milyen volt Tanár úr viszonya a közéleti kérdésekhez?*

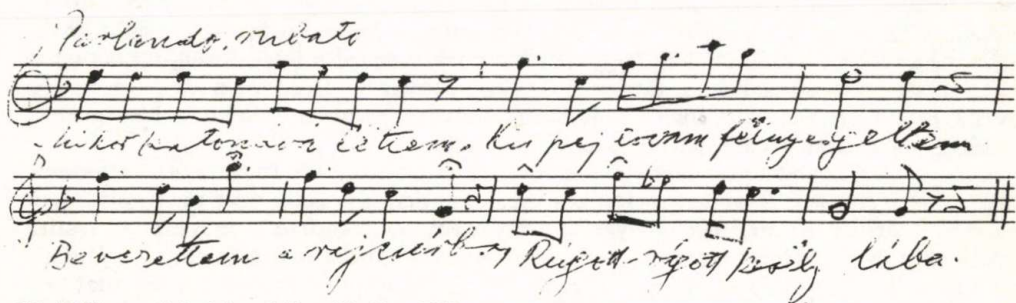
— Erre csak azt mondhatom, hogy a tudományba is a politikából kerültem. Fiatalemberként az Egyetemi Körnek lelkes hallgatója és résztvevője voltam. Onnan nőtt ki a Márciusi Front. Amikor annak működése lehetetlenné vált, akkor a Táj- és Népkutató Intézet következett. Ennek munkájában szintén részt vettem. Amikor azt Magyary Zoltántól leválasztották és Györffy Istvánhoz került, akkor kerültem én is Györffy szemináriumába, bár egyáltalán nem voltam néprajzos. Györffy emelt ki, illetve egyik tanársegéde, Vargha László, a népi építészetnek kiváló kutatója. Korábban a néprajzot nem akartam életem, munkám alapjává tenni (bár Kodállyal már kapcsolatban voltam s a ballada és népzene területén megvolt az érdeklődésem), mégis tanársegéd lettem Györffy mellett. Ő hamarosan meghalt, így Viskinél doktoráltam, és aki úgy indult, hogy tanár lesz és vidékre megy művelődési mozgalmat szervezni, abból kutató, tudós lett . . .

A közéleti érdeklődést nem tudtam, nem is akartam magamban elfojtani. Állandóan a határterületen mozogtam. A Válasz körével való kapcsolatom is tulajdonképpen sokkal inkább közéleti érdeklődésemből fakadt, semmint akár irodalmi, akár tudományos vonzódásból.

Még előbb, 1945 első felében kisebb-nagyobb közéleti feladatokhoz is hozzájutottam: a III. kerületi Parasztpártot szerveztem, a Nemzeti Bizottságban dolgoztam; védtem Zathureczkyt, Ádámot, Vaszyt a zeneakadémiai Igazoló Bizottságban.

Hogy aztán később semmiféle lehetősége nem volt a folytatásnak, az más kérdés. Azontúl inkább a magyar kultúra belsőbb területén, részletkérdéseiben próbáltam szavamat hallatni. Ezt még jó lelkiismerettel vállalhattam, mást nem.

Ha eddig csak arról beszéltünk is főként, hogy mivel foglalkoztam: népzene, népballada, verstan, őstörténet, történelem (mert az állandóan érdekel és izgat!) —, akkor ebből talán az olvasó is megérezheti, hogy nekem egy központi kérdésem, egy központi érdeklődési területem van, ami ezekben a részletekben jutott kifejezésre, s ez a magyarság kultúrája, a magyarság történelme, a magyarság élete, a magyarság további fejlődése . . . Saját kultúrájának kifejtése, amely nem lehetséges saját társadalmi kérdéseinek megoldása nélkül. Amennyi lehetőségem volt ezen dolgozni és ahol csak tudtam, ott igyekeztem elvégezni, ami tőlem tellett . . . Talán többet is tudtam volna, ha lehetett volna . . . De talán elég is az, ha valaki elvégzi azt, amit lehet . . .

Népdal Vargyas Lajos lejegyzésében (Abaúj m. 1940)

Jegyzet:

Az interjú 1986. január 21-én magnetofonfelvétellel készült. Végleges szövegét is Vargyas Lajos szíves közreműködésével nyerte el. I. M.